

**YÜKSEKÖĞRETİMDE ÇEVRE EĞİTİMİNİN
ÇEVRE BİLİNCİ OLUŞUMUNA ETKİSİ: NİĞDE ÜNİVERSİTESİ İİBF KAMU
YÖNETİMİ ÖRNEĞİ****

Selim KILIÇ*

ÖZ

Niğde Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi birinci ve dördüncü sınıflarda eğitim gören öğrencilerin aldıkları çevre dersi ile doğa-insan ilişkisi, doğal kaynakların rasyonel kullanımı, doğal sistemin işleyişi, çevrenin kirlenmesi gibi çevreci düşüncenin oluşmasında ne gibi değişiklikler olduğunu ve varsa bu değişiklikleri ne kadar içselleştirebildiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bunun için yeni ekolojik paradigma olarak bilinen ve çevreci yaklaşımları ölçtüğü kabul edilen araştırmalardan yararlanılarak bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket, ulaşılabilen bütün birinci sınıf ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Birinci ve dördüncü sınıflar arasında, insan merkezli ve çevre merkezli sorulara verilen cevaplarda anlamlı bir fark olup olmadığı SPSS 15.0 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Eğitimin birinci sınıflar ile dördüncü sınıflar arasında çevreye bakışı etkilediği belirlenmiştir. Ancak bu eğitim sürecinin çevreci davranışlar üzerinde her hangi bir etkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Sözcükler: Çevre Eğitimi, Yeni Çevreci Paradigma, Çevreci Yaklaşım, Çevreci Davranış.

Jel Sınıflaması: Q53, Q54, Q56

**A CASE STUDY AMONG STUDENTS OF PUBLIC ADMINISTRATION
DEPARTMENT, FEAS OF NİĞDE UNIVERSITY**

ABSTRACT

The study aims to identify whether there are changes in thought and attitudes of students toward environment as a result of the environmental education they get throughout their higher education, or not, and if so what those changes are, and how they are internalised by students. For this purpose a questionnaire developed by using researches known as new ecological paradigm, which measure environmental approaches. The questionnaire carried out among the first and fourth year students. Whether any significant difference between the answers to the human centred and environment centred questions, or not is clarified by SPSS 15.0 program. The study concludes that the environmental education given effects the perspectives of students toward environmental issues. However, there is no finding that the same education affects environmental behaviours.

Keywords: Environmental Education, New Environmental Paradigm, Environmental Attitudes, Environmental Behaviour.

JEL Classification: Q53, Q54, Q56

---

* Doç. Dr., Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, selimkl@gmail.com

** Bu Çalışma, 26-27 Mayıs 2011 tarihinde Adıyaman'da yapılan Kamu Yönetimi Sempozyumunda sunulan bildiri esas alınarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde çevre sorunları gün geçtikçe kendisini daha çok hissettirmektedir. Çevre sorunları karşımıza kimi zaman çölleşme kimi zaman da küresel ısınma ya da başka şekillerde çıkmaktadır. Sanayi toplumu, ortaya çıkışından bu yana dünya tarihi açısından çok kısa sayılacak bir süre geçmiş olmasına karşın bütün canlı yaşamı tehdit eden bir noktaya gelmiştir. Oysa dünyadaki canlı yaşamın ortaya çıkışı ve bu noktaya gelmesi için milyonlarca yılın geçmesi gerekmiştir. Örneğin, dünya üzerindeki canlı yaşam dünyanın oluşumundan iki milyon yıl geçtikten sonra ancak ortaya çıkabilmiştir. Buna karşın sanayi toplumunun canlı yaşamı tehdit edecek kadar kirlilik üretmesi için iki yüz yıllık bir süre yetmiştir (Dinçer, 1996: 29).

Doğanın bu kadar kısa sürede tahrip olması, insanın dış dünyayı sosyal ve kültürel çevresiyle birlikte derinden etkileyebilmesinden kaynaklanmaktadır. Modern toplumun toplumsal refahı birçok teknolojinin kullanımına doğrudan bağlıdır. Ulaşım alanında uzak alanlara uçakla, hızlı trenlerle ulaşıyoruz; barınma, beslenme, ısınma alanları başta olmak üzere, teknolojinin girmediği yer hemen hemen kalmamıştır. Ancak bütün bu gelişmeler insanın yaşam standardını yükseltirken, doğaya ve dünyayı birlikte paylaştığımız diğer canlılara belli bir maliyet yüklemektedir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1991: 21). Aslında modern toplumun çevre konusunda açmazları olduğu, sanayileşmenin başlangıcından bu yana çeşitli şekillerde dile getirilmiştir. Ancak sanayi toplumunun heyecanı içinde bu söylenenler fazla itibar görmemiştir. Örneğin teknolojik gelişmelerin doğaya belli bir maliyet yüklediğini ve çevrenin hassas yapısının bunu uzun vadede kaldıramayacağını, 19. yüzyılın başlarında George Perkins Marsh *İnsan ve Doğa* adlı eseri ile dile getirmiştir. Marsh aynı zamanda sanayileşme ile birlikte değişen üretim anlayışının, doğanın kendisine yenileme şansı tanımadığını ve onu aşırı bir şekilde kullandığını belirtmiştir (Turgut, 2001: 10).

Çevre konusunda duyulan bu kaygıların toplumsal alanda bir çevre bilincine dönüşmesi için çevre sorunlarının insan yaşamını tehdit etmesini beklemek gerekmiştir. Çevre konusunda olumsuz gelişmelere karşın, dünya ülkeleri harekete geçme konusunda pek de istekli olmamışlardır. Rio gibi, birçok kez çevre konusunda uluslararası toplantı yapılmasına karşın, ne gelişmiş ülkeler refahlarından ne de uluslararası sermaye kardan vazgeçeceğe benzemektedir. Çünkü çevrenin korunması konulu konferanslarda bile kalkınma anlayışının gündemden hiç düşmediği rahatlıkla söylenebilir (Dinçer, 1996: 29). Kyoto Protokolü için ülkelerle yapılan müzakerelerde hemen her ülke kendi emisyon hacmini olabildiğince üst sınırlarda olması için çaba sarf etmiştir.

Gerek devletlerin gerekse bireylerin çıkarlarını sürekli olarak artırma çabası içinde olmaları, çevre sorunlarının boyutu hakkında gerekli hassasiyeti göstermediklerine işaret etmektedir. Diğer yandan çevre sorunlarının en önemli nedeni, insan çevre arasındaki ilişkide gerekli hassasiyetin yokluğu olduğu açıktır. Bunun nedeni de kuşkusuz insanın yaşamda doğanın yerini ya tam olarak algılayamamasından ya da onun geleceği düşünmeyen bencilliğinden kaynaklanmaktadır. Bireyin doğaya karşı davranışlarını yeniden gözden geçirmesi, onun bu konuda bilinç kazanmasına bağlıdır. Bilinçli olma, bireyin bir konuda bilgi sahibi olması ile sınırlı değildir. Aksine bu genel bir kanaat edinmenin çok daha ötesine geçen ve yeterli bilgi seviyesine ulaşılmasını anlatan bir durumdur. Ancak çevre sorunları uzun süre modernleşmenin önemsiz bir yan etkisi olarak kabul edildiğinden, bu konuda toplumda uzun süre yeterli bilginin üretilmediği görülmüştür. Toplumda yeterli bilgi aktarımına bağlı olarak, onun artan hassasiyeti ile birlikte, bireylerin çevre konusundaki davranışlarında da değişimler gözlenmeye başlamıştır. Çevre konusundaki algının toplumsal alanda kırılmasında medyanın yapmış

olduğu yayınların, bilgi kanallarının artmasının önemli bir etkisi olmuştur (Kösters, 2004: 21).

İnsan ve doğa arasındaki ilişkilerin bozularak çevresel sorunlara yol açmasında, doğa ve çevre kirliliği konularında toplumun yeterince bilgi sahibi olmamasının önemli etkisi olmuştur. Bireyi gerek çevre konusunda gerekse başka konularda herhangi bir şekilde harekete geçiren bir davranışın ortaya çıkması, öncelikle bireyin sahip olduğu bilginin artışına bağlıdır (Schaub, 1997). Her birey toplumsal alanda yerleşmiş olan değerlerin kimine az kimine daha çok önem verir. Eğer bireyden çevreci bir davranış sergilemesini istiyorsak, bu konudaki değerlere önem vermesini sağlayacak bir yol izlenmesi gerekmektedir. İkinci olarak kişilerin bu davranışları sonucunda olumlu gelişmelerin olacağına dair inançlarını güçlendirmek gerekir. Eğer kişiler kendi eylemlerinin sonuçlarının önemli değişikliklere yol açacağına ve olayları etkileyebileceklerine inanırsa, o zaman kişilerin harekete geçme potansiyeli artmakta ve bu yöndeki etkinliklere dâhil olabilmektedirler. Bu nedenle kişilere çevre konusunda aldıkları eğitim ile birlikte çevre konusundaki davranışları ile önemli değişikliklerin olabileceğine ilişkin inançların da güçlenmesini sağlamak gerekir (Schaub, 1997).

İnsanların çevre konusundaki bilincin artmasında iki yol ve yöntem olduğunu söyleyebiliriz: Birincisi söz konusu alandaki gelişmeleri bizzat yaşayarak öğrenmektir. Ancak bu yolun son derece zor ve tehlikeli olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bazen tehlikenin boyutunun nerelere kadar uzanacağını kestirmek olanaksızdır. Çevre açısından bu şekilde bir öğrenmenin maliyetinin çok yüksek olacağı açıktır. Atmosferin yapısını bozarak, onun bilişimini ya da katmanlarını zayıflatarak elde ettiğimiz bilgilerin, atmosferi tekrar inşa etmede yetersiz kalma olasılığı her zaman vardır. Çevre konusunda bilinçlenmenin bir diğer yolu da kuşkusuz olaylar ve olgular hakkında bilimsel araştırmalar kanalıyla veriler elde etmek ve bunu diğer insanlara eğitim yoluyla aktarmaktır. Bu hem şimdiki kuşakların geleceğe hazırlanması hem de toplumun daha az maliyet ödemesi için gerekli bir yol ve yöntemdir.

Günümüz çevre sorunları artmaya devam etmesine karşın sorunun çözümü konusunda kat edilen yol yeterli değildir. Bu durum hem ulusal hem de uluslararası alanda çevre konusundaki bilgilerin ve buna bağlı olarak çevre bilincinin yeterli bir düzeyde olmadığını göstermektedir. Bu nedenle bu sorunun çözümünde çevre eğitiminin önemli bir katkısının olacağı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü bu eğitim, gelecek kuşakların daha sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmeleri için, öncelikle çevreye duyarlı bireylerin yetiştirilmesini sağlayacaktır (Şahin vd., 2004: 113-128). Bu yaklaşım çerçevesinde dünya genelinde pek çok ülkede ilköğretimden başlayarak üniversite eğitimine kadar çeşitli düzeylerde çevre dersleri verilmektedir. Bu çalışma, lisans eğitimine yeni başlayan Niğde Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü birinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrenciler arasında çevre konusunda tutum ve davranışlarında ne gibi farklılık olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

1.ÇEVRE EĞİTİMİNİN KAPSAMI

Eğitimin en önemli amacı, öğrencilerin ya da eğitimden yararlanan kişilerin hem mevcut bilgi birikimini, kültürünü, ekonomik, sosyal kazanımlarını olumlu yönde etkilemek hem de söz konusu bilgileri ve diğer kazanımları gelecek kuşaklara aktarmaktır. Eğitimle birlikte bir bilginin toplumsal alanda geleceğe dönük olarak akışkanlığı da garanti altına alınmaktadır. Hangi bilgilerin nasıl ve ne şekilde gelecek kuşaklara aktarılacağı, her ülkenin sosyal, kültürel ve siyasal yapısına göre değişebilmektedir (Geray, 1997: 323). Çevre eğitiminin amacı ise, bireylerin çevre konusunda bilinçlenmesini sağlamak için,

onların doğaya ilişkin bilgilerini artırmak, tutum ve davranışlarında çevreyi gözetme alışkanlıkları kazandırmak, çevre sorunlarının çözümünde becerilerini geliştirmek ve çevre sorunlarına aktif olarak katılımını sağlamak olarak sıralayabiliriz (Ünal ve Dımışkı, 1999: 142-154; Yaylı ve Berk, 2009).

Bireylerde doğru ekolojik amaçların saptanması ve bunların gerçekleşmesi için gerekli olan doğru stratejilerin belirlenmesi ve sosyal, politik, kültürel yapıyla çevre sorunları arasındaki ilişkinin kavranması için çevre bilincinin önemi büyüktür (Yılmaz vd., 2002: 156-162). Bireylere bu çevre bilincini kazandırmanın hem yöntem açısından hem de maliyet açısından en uygun yolu kuşkusuz eğitimidir. Eğitim ve çevre arasındaki ilişkiyi araştıran bütün araştırmalar, eğitilmiş kişilerin diğerlerine göre çevre açısından daha bilinçli ve duyarlı olduğunu göstermektedir (Tuna, 2006: 149).

Toplumda çevre bilinci ve duyarlılığını geliştirmek için BM bünyesinde çeşitli örgütlenmelere gidildiği bilinmektedir. Bu çerçevede 1975 yılında UNESCO ve UNEP işbirliği ile IEEP "Uluslararası Çevre Eğitim Programı" başlatılmıştır. Nitekim bu sonucunda Hükümetlerarası Çevre Eğitim Konferansı Tiflis'te toplanmıştır. Tiflis toplantısı çevre sorunlarının küresel bir nitelik taşıdığının kabulünün uluslararası alanda destek bulması açısından önemli bir adım olmuştur. Nitekim 1977 tarihli Tiflis Bildirgesi, eğitimin temel hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır (Ünal ve Dımışkı, 1999: 144):

1. Kırsal ve kentsel alandaki sosyal, siyasal ve ekolojik olaylar arasındaki ilişkinin bilincine ulaşmak ve bu konuda duyarlılığı artırmak
2. Çevreyi korumak ve iyileştirmek için bireylerin gereksinimi olan bilgi, beceri, değer yargılarının ve sorumlulukların kazanılması yönünde olanaklar sağlamak
3. Hem bireysel alanda hem de toplumsal alanda geçerli olan çevreyi korumaya ve geliştirmeye yönelik davranışlar kazandırmak.

Geray ise, çevre eğitimin ana amacını şu şekilde açıklamaktadır (1997: 329-333):

- Bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması,
- İnsan-çevre ilişkisine eleştirel bir gözle bakması,
- Çevre konusunda duyarlılığın geliştirilmesi,
- Çevreye ilişkin demokratik kararlara katılma, etkileme ve sonuçlarını izlemesi,
- Çevre korumada örgütlenmenin önemi ve sivil toplum örgütlerinin rolleri,
- Çevre sorunlarının hukuki çerçevesi ve çevre hakkının kullanımı,
- Toplumsal, tarihsel ve doğal çevrenin yıkımına neden olan etkinlikler,
- Çevre sorunları ile teknolojinin kullanılması arasındaki ilişki, alternatif teknolojiler,
- Özkaynak açısından kendi kendine yetebilen, sürdürülebilir kalkınma anlayışı,
- İnsanın doğayı tahrip etmeden yaşamasının yollarının araştırılması,
- Kültürel etkinliğin sağlanmasında tarihsel çevre korumanın önemi.

Çevre sorunlarının çözümüne ilişkin yürütülen bütün düşünsel çalışmalar, aslında insanın yeryüzündeki konumunun ne olması gerektiği noktasında takılmaktadır. Çünkü insanın ne olduğunu nasıl tanımladığınız nokta, aynı zamanda çevre-insan ilişkilerinin de

tanımının yapıldığı noktadır. Çevre sorunları, insan olarak neye değer verdiğimiz, ne tür bir yaşam sürdürdüğümüz, yeryüzündeki yerimizin ne olduğu gibi sorulara verdiğimiz cevaplarla doğrudan ilgilidir (Des Jardins, 2006: 35).

Çevrenin giderek artan bir şekilde bozulmasını önlemek için çeşitli kirlilik vergilerinden sübvansiyonlara kadar değişik politikalar uygulanabilir. Ancak hangi politik araç tercih edilirse edilsin, politikaların başarısı toplumun çevre konusundaki tutum ve davranışları ve seçilen politikayı benimsemeleri ile yakından ilgilidir. Toplumun çevre konusunda bilinçlenmesi ve tercih edilen politikaları benimsemesi ise çevre eğitimi ile yakından ilgilidir (Ertürk, 2009: 220). Diğer bir ifade ile toplumun her kesiminin çevre eğitimi sürecinde yer alması gereklidir. Ancak bunlar içinde en önemli kesim hiç kuşkusuz çocuklar ve gençlerdir. Eğer gelecek kuşaklara yeterli çevre duyarlılığı kazandırılmazsa çevre sorunlarının çözümü daha zor olacaktır. Bu durumda çevre eğitimi tali bir yol olarak değil, genel eğitim sisteminin bir parçası olarak düzenlenmelidir (Yaylı ve Berk, 2009: 5).

Eğitime öncelikle gençlerden başlamanın nedeni, onların tutum ve davranışlarının yetişkinlere göre daha kolay ve kalıcı bir şekilde değiştirilebileceğindedir. Yapılan kimi araştırmalarda zaten Türkiye’de gençlerin çevre duyarlılığı konusunda olumlu bir tablo ortaya koymamaktadır. Örneğin, uluslararası araştırma şirketi TNS’nin Türkiye dâhil 25 ülkede, 16-29 yaş arası 32.700 gençle görüşerek yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, çevre kirliliğini dünyanın en önemli sorunu olarak kabul eden gençler arasında %16’lık en düşük oranla Türk gençleri sonuncu olmuştur (Milliyet, 2011). Bu nedenle en azından geleceği kurtarmak açısından çevre eğitimine çocuklardan ve gençlerden başlanmasının önemli olduğunu göstermektedir. Gerçekten yetişkinlerin uzun yıllar sonra kazanmış oldukları alışkanlıklarını hemen değiştirmeleri zordur. Bu nedenle olsa gerek, çevre sorunlarının çözümü konusunda eğitimin önemli olduğuna ilişkin genel bir kanaat bulunmaktadır (Geray, 1997: 323). Diğer bir ifadeyle eğitim, çocukların ya da yetişkinlerin eğitim sonunda eğitimin amacıyla örtüşen bir davranış içinde bulunması beklentisiyle verilmektedir. Bu ise aslında en az maliyetle öğrenme ve çevre bilinci kazanma yöntemidir. Bunun dışında kalan yollar, insana hem maddi hem de manevi açıdan daha yüksek maliyetler çıkarabilir.

Eğitim ve çevre bilinci arasında doğrudan bir ilişki olduğunu, yapılan alan araştırmaları da desteklemektedir. Örneğin Yücel ve arkadaşlarının Adana’da yaptıkları alan araştırmasında, genel eğitim düzeyi yükseldikçe kişilerin çevreye karşı tutum ve davranışlarında olumlu yönde değişimlerin olduğu ortaya çıkmıştır (Yücel vd., 2006: 217-228). Eğitimin çevre bilinci oluşturulmasında önemli katkısı olduğunun bilinmesine karşın Türkiye’de bu konuda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle çevre kavramlarının öğretilmesinde istenilen düzeyde sonuçların alınmadığı çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu alanda başarının, ancak öğrencilerin daha okul öncesinden başlayan bir öğrenme sürecine dahil olmaları halinde olanaklı olduğu vurgulanmıştır (Şahin vd., 2004: 119; Yılmaz vd., 2002: 162).

Çevre eğitiminin başarılı olması, eğitimin yaygınlaştırılması, temel eğitim süresinin artırılması, çevre derslerinin konulması gibi siyasal kararları gerekli kıldığından devlete önemli görevler düşmektedir. Zaten Akış’ın yaptığı çalışmada, çevre sorunlarının çözümü konusunda en etkili birim olarak yurttaşların genel olarak devleti gördükleri anlaşılmaktadır (2000: 7-17). Sonuç olarak çevre eğitimi yönetimde sivil toplum örgütlerine ve bütün yurttaşlara kadar her kesimden katılımı başarılabilecek bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece devletin ya da yurttaşların tek başlarına bunu başarmaları olanaksızdır. Bu nedenle bütün taraflar arasında sıkı bir işbirliği zorunludur.

Türkiye’de başta orta öğretim kurumları olmak üzere, müfredata çevre eğitimi amaçlı çeşitli dersler konulmuştur. Okul öncesi eğitimde çevre konuların programda yer

verilmesi çıkarılan bir genelge ile istenmiştir. Yine Hayat bilgisi, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde çevre konularına yere verilmiştir. Üniversitelerde 1980 sonrası çevre eğitimi konusunda doğrudan ya da dolaylı olarak verilen derslerin sayısında bir artış yaşanmaya başlamıştır. Lisans düzeyde verilen dersler ekoloji, çevre hukuku, çevre yönetimi, çevre felsefesi, çevre biyolojisi, çevre politikaları gibi dersler verilmektedir (TÇV, 2001:103).

Çevre eğitimi sadece okullarla sınırlı olan bir çalışma değildir. Bunun yanı sıra, yaygın eğitim programlarında beslenme, sağlık, çocuk bakımı, çevre kirliliği ve sağlık üzerine etkileri, suların temizlenmesi, atıklar, kanalizasyon sistemi olmayan yerler için alternatif çözümler, gübre kullanımı, çöplerin toplanması, hastalıklardan korunma, aşılar, aile planlaması gibi derlerlerin de çevre dersi kapsamında ele alınması gerekir. Diğer yandan işyerleri ile ilgili verilen eğitimlerinde, sürücü kurslarında, çıraklık eğitiminde çeşitli düzeylerde de olsa çevre konularına yer verilmektedir (TÇV, 2001:104).

Toplumda nasıl bir eğitim sisteminin olacağını ve bu eğitim sisteminin içeriğinin nasıl belirleneceğini egemen sınıflar belirlemektedir. Modern toplumun eğitim sistemi, sanayi toplumunun isteklerine göre düzenlenmiş olup bireysel ve rekabetçi bir temelde şekillenmiştir (Poritt, 1989: 163). Doğal olarak egemen sınıfların çıkarları ile uyumlu olmayan politikalar ya uygulama şansı bulamayacak ya da uygulama şansı bulsa bile istenilen başarıyı yakalayamayacaktır. Çünkü mevcut eğitim sistemleri kurulu düzeni en ideal olarak kabul eder ve bunu bireylere benimsetir (Geray, 1997: 324). Böylece ülkedeki mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların sorumlusunun kurulu düzen olmadığı, sorunun kaynağının başka yerlerde ya da kişilerde olduğu bilgisi bireylerde işlenecektir. Çevre sorunları ile egemen sınıfların çıkar ilişkileri arasında doğrudan bir bağ olduğu artık yadsınmaz bir gerçektir. Bu nedenle çevre eğitiminin bu yapı içerisinde daha baştan sınırları olduğunu, eğitimin toplumları bilinçlendirme yollarından sadece birisi olabileceğini kabul etmek gerekir.

2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğrencilerinin almış oldukları dört yıllık eğitim sonucunda çevreye bakış açılarında, doğayı algılama biçimlerinde ve çevreci davranışlarında her hangi bir farklılaşma olup olmadığını belirlemektir.

3.YÖNTEM

Araştırmanın evreni Niğde Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nde okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğrencileridir. İkinci ve üçüncü sınıfta okuyan öğrenciler araştırmanın amacına uygun olmadığı için araştırma evreninin dışında bırakılmıştır. Çevreci düşünceye katkı sağlayacağı varsayılan derslerden biri seçmeli diğerleri ise zorunludur. Çevreyi algılama biçimlerinde herhangi bir değişim olup olmadığını en iyi birinci ve dördüncü sınıflar üzerinde yapılacak çalışma ile ortaya konabileceği kabul edilmiştir. Bu kabuller doğrultusunda birinci sınıfta okuyan 63 ve dördüncü sınıfta okuyan 34 öğrencinin tamamıyla anket yapılması hedeflenmiştir. Ancak derslere gelmeyen, raporlu vb. durumda olan öğrenciler nedeniyle birinci sınıflardan 56 kişiye ve dördüncü sınıflardan da 31 kişiye ulaşılabılmıştır.

4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın amaçları doğrultusunda daha önce bu konuda yapılmış olan araştırmalar incelenmiştir. Bu incelemeden elde edilen veriler ışığında üç bölümden oluşan bir anket hazırlanmıştır. Ankette ilk bölüm, öğrencilerin yaş, cinsiyet, yaşadıkları yer, gelir gibi demografik bilgileri belirlemeye yönelik sorulara ayrılmıştır. İkinci bölümde ise, öğrencilerin insan merkezli mi, yoksa çevre merkezli mi düşünmeye daha yakın olduklarını belirlemeye yönelik sorular hazırlanmıştır. Bu konuda hem insan merkezli hem de çevre merkezli eğilimleri ölçmeye yarayan *Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği-NEP* seçilmiştir. Dunlap ve arkadaşları tarafından geliştirilen bu ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Furman tarafından yapılmıştır. Ölçek 15 maddeden oluşan ve 0-5 arası puanlanan Likert tipi bir ölçektir (Işıldar, 2008: 759-778). Öğrencilerin çevre konusunda kazanmış oldukları duyarlılıkları günlük davranışlarına ne kadar yansıtılabildiklerini belirleyebilmek amacıyla on beş adet soru hazırlanmıştır. Bunun için daha önce bu konuda yapılmış benzer çalışmalardan yararlanılmıştır. Kuşkusuz çevre bilincinin bir parçası da, insanın günlük yaşamındaki davranışlarında olabildiğince doğaya zarar vermekten kaçınmasını kapsamaktadır. Bu bölümde öğrencilerin günlük yaşamlarında ne kadar çevreyi gözettikleri ve ne kadar çevreci davrandıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

87 kişiyle yapılan anket güvenilirlik testi her soru grubu için ayrı ayrı yapılmış ve bunun için "Cronbach Alpha" güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamada güvenilirlik birinci grup için 0.64 bulunmuştur. İkinci grupta yer alan soruların güvenilirlik testi ise 0,69'dır. Bu veriler düşük olmakla birlikte, sosyal bilimler için güvenilir kabul edilen sınırlar arasında yer almaktadır.

5. VERİLERİN ANALİZİ

Öğrencilerin çevre merkezli yaklaşımlara ne kadar yakın olduğunu belirlemek ve sınıflar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için çevre merkezli yargılar ve insan merkezli yargılar iki farklı grup olarak düşünülmüştür. Bu veriler, 5'li Likert ölçeği, Bağımsız Çift Örneklem t Testi (*Independent Samples Test*) ve ANOVA kullanılarak değerlendirilmiştir.

5.1. Çevre Merkezli Yargılar

Öğrencilerin çevre merkezli yargılara verilen cevaplar bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Bunun için 5'li Likert ölçeğine göre her iki sınıfın çevre merkezli yargılara verdikleri cevapların ortalaması alınmıştır. Tablo 1'de de görüldüğü üzere, birinci sınıfların ortalaması 4,04 ve dördüncü sınıfların ortalaması 4,08 bulunmuştur. Söz konusu değerler, sınıflar arasında çevre merkezli yargılar açısından anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu t-Testi sonucu elde edilen değerlerden de anlaşılmaktadır.

Ölçeğe göre sınıfların ortalama değeri 5'e yaklaştıkça çevre merkezli yargılara yaklaşmakta, ortalamanın 1'e doğru yaklaşması halinde ise çevre merkezli yargılardan uzaklaşma söz konusudur. Her iki sınıfın ortalamasının dörtten büyük olması, sınıfların çevre merkezli yargılara yakın olduğunu göstermektedir. Birinci sınıfların henüz çevreye ilişkin dersler almadığı halde yüksek bir çevre duyarlılığına sahip olmalarının nedeni, öğrencilerin orta öğretimde ekoloji, çevre gibi dersler almalarıdır. Bu çevreci düşünmeye yakın olmaları, çevre dersinin sürekliliği açısından önemli bir tespittir.

Çevreci düşünceyi ölçen sorulara verilen cevaplara tek tek bakıldığında ise, kimi sorularda farklılaşmanın ortaya çıktığı görülmüştür. *Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde artmaktadır*, yargısına verilen cevapların ortalaması birinci sınıflarda 4,10 iken dördüncü sınıflarında 4,35'e kadar yükselmektedir. Her iki sınıf da dünyada nüfus artışı

olduğunu kabul etmekle birlikte, dördüncü sınıflarda bunun daha çok kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Nüfusun aşırı arttığını kabul edenlerin yüzdelere bakıldığında, *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* diyenlerin oranı % 83,9'dur. Bu konuda nötr bir düşüncede olduğunu belirtenlerin oranı ise % 9,2'dir. Her iki sınıfta okuyan öğrencilerin, aşırı nüfus artışının doğal kaynaklar üzerinde giderek artan bir şekilde baskı yaptığının farkında olması önemlidir.

Tablo 1: Çevre Merkezli Yargıların Likert Değerleri

	Birinci Sınıf N:56	Dördüncü Sınıf N:31	Sig. (2-tailed)
Çevre Merkezli Yargılar	Ortalama 4,0456	Ortalama 4,0860	0,697
Nüfus, dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde artmaktadır.	4,1071	4,3548	0,228
İnsanın doğaya müdahalesi genellikle felaketle sonuçlanmaktadır.	4,1607	4,1290	0,888
İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmaktadır.	4,3750	4,4839	0,596
Doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz sürece dünyadaki doğal kaynaklar herkese yetecek seviyededir.	4,0714	3,0645	0,000
Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.	4,5179	4,5806	0,761
İnsan zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğanın kanunlarına tabidir.	4,0536	4,2581	0,275
Dünya kaynakları ve yaşam alanı sınırlı bir uzay gemisi gibidir.	3,3929	3,5161	0,656
Doğa kolayca bozulabilecek bir dengeye sahiptir.	3,2321	3,8065	0,036
Bugünkü tüketim alışkanlıkları çok ciddi çevre felaketlerine yol açmaktadır.	4,5000	4,5806	0,543

Dünyadaki nüfus artışı ile de yakından ilgili olan, *insanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmaktadır*, yargısına katılanların ortalaması birinci sınıfta 4,37 ve dördüncü sınıfta ise, 4,48'dir. Her iki sınıf öğrencilerinin de dünyada doğal kaynakların aşırı kullanıldığına dair olan inançlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu yargıya *kesinlikle katıldığını* ve *katıldığını* belirtenlerin oranı % 91,9'dur. Çevrenin korunması için gerekli olan kullanma ve koruma dengesinin kurulamadığını her iki sınıf da kabul etmektedir.

Doğal kaynakların aşırı kullanılması, insan dışında kalan canlıların yaşam alanlarını her geçen gün daraltmaktadır. Pek çok canlı türünün insanlar karşısında eşya

olmaktan öte bir anlam ifade etmemesi, biyolojik zenginliğimizi ciddi olarak tehdit etmektedir. Öğrencilerin diğer canlıların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olmasına nasıl yaklaştıklarını öğrenmek için, **hayvanlar ve bitkiler en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir**, sorusu yöneltilmiştir. Bu yargıya, her iki sınıf öğrencileri diğer yargılara göre en fazla, *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* şeklinde işaretleyerek 4,54 gibi bir ortalamaya ulaşmıştır. Ortalama birinci sınıflarda 4,51 iken dördüncü sınıflarda bu oran 4,58'e kadar çıkmaktadır. Bu yargının yüzdelere bakıldığında katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verenlerin oranı % 93,1'dir. Çevre merkezli yaklaşımın temeli insan dışında kalan canlılara insanın çıkarlarından bağımsız olarak değer atfetmesine dayanmaktadır. Bu nedenle öğrenciler arasında oranın bu kadar yüksek olması son derece anlamlıdır.

Bugünkü tüketim alışkanlıkları çok ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır, yargısına katılanların oranının her iki sınıfta da yüksektir. 4,52'lik genel ortalamayla bu yargıya katılanların oranı ikinci en yüksek değere ulaşmıştır. Birinci sınıfların ortalama 4,50 iken dördüncü sınıflarda bu rakam 4,58'dir. Yüzdelere bakıldığında ise, *katılıyorum* ve *kesinlikle katılıyorum* diyenlerin oranı birinci sınıflarda % 98,2 ve dördüncü sınıflarda % 96,8'dir. Bu oranlar, günümüzde geçerli olan pazar ekonomisine dayalı mevcut üretim sisteminin ve insan davranışlarının çevre sorunlarının asıl nedeni olarak kabul eden görüşleri her iki sınıftaki öğrencilerin büyük ölçüde kabul ettiği söylenebilir.

Doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz sürece dünyadaki doğal kaynaklar herkese yetecek seviyededir, yargısına katılım açısından birinci sınıflar ile dördüncü sınıflar arasında önemli bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Birinci sınıflarda ortalama 4,07 iken dördüncü sınıflarda ortalama 3,06 olarak tespit edilmiştir. Yapılan t-Testi de sınıflar arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Yüzde olarak dağılımlara bakıldığında ise, *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* diyenlerin oranı birinci sınıfta % 80,4 iken bu oran dördüncü sınıflarda % 45,2'dir. *Katılmıyorum* ve *kesinlikle katılmıyorum* şeklinde cevap verenlerin oranı ise birinci sınıflarda % 12,5 iken dördüncü sınıflarda % 51,5'tir. Doğanın zenginliğine yönelik inanç birinci sınıflarda daha güçlü bir şekilde yer almaktadır. Doğanın zenginliği konusunda birinci sınıfların dördüncü sınıflara göre daha iyimser olduğu söylenebilir.

Doğa kolayca bozulabilecek dengeye sahiptir, yargısına verilen cevaplar incelendiğinde ise, birinci sınıfların ortalaması 3,23 iken dördüncü sınıflarda ortalama 3,80 olmuştur. Bu fark tablo 1'den de anlaşılacağı üzere anlamlıdır. Her iki sınıf da doğanın kolayca bozulabileceğine inanmakla birlikte, dördüncü sınıflarda bu inanç daha güçlüdür. Sınıfların bu soruya verdikleri cevapların yüzdelere bakıldığında ise, birinci sınıflarda bu yargıya *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* diyenlerin oranı % 48,3 ve dördüncü sınıflarda % 74,2'dir. Aynı şekilde *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* diyenlerin oranı aynı sıra ile % 37,5 ve 19,3'tür. Doğal kaynakların zenginliği konusunda verilen cevaplara benzer bir sonuç çıkmıştır. Dördüncü sınıfların çevrenin kirlenmesi konusunda bugüne kadar birinci sınıflara göre daha çok olaylarla karşılaşmış olmaları; çevre kirliliği konusunda daha çok bilgi birikimine sahip olmaları gibi nedenler dördüncü sınıfların birinci sınıflardan farklılaşmasına yol açtığı düşünülebilir.

5.2. İnsan Merkezli Yargıların Değerlendirilmesi

İnsan merkezli yargılar da çevre merkezli yargılarda olduğu gibi, kendi aralarında bir grup olarak kabul edilerek beşli Likert ölçeğine göre ortalaması alınmıştır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, birinci sınıfların ortalaması 3,06 iken dördüncü sınıfların ortalaması 3,40 bulunmuştur. T-testi analizi birinci ve dördüncü sınıflar arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. İnsan merkezli yargıların beşli Likert ölçeği hazırlanırken *kesinlikle katılıyorum* seçeneğine 1, *kesinlikle katılmıyorum*' seçeneğine ise 5 puan verilmiştir. Bu nedenle, eğer ortalama 5'e doğru yaklaşıyorsa insan merkezlilikten uzaklaşmayı, 1'e doğru

yaklaşıyorsa insan merkezliliğe yakınlaşmayı göstermektedir. Bu açıklamalardan sonra birinci sınıfların insan merkezli yaklaşıma daha yakın olduğu söylenebilir.

Tablo 2: İnsan Merkezli Yarguların Likert Değerleri

	Birinci Sınıf N:56	Dördüncü Sınıf, N:31	Sig. (2-tailed)
İnsan Merkezli Yargular	Ortalama 3,0685	Ortalama 3,4086	0,045
İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirmek hakkına sahiptir.	3,75000	3,74194	0,979
İnsan aklı ve teknoloji sayesinde her durumda dünyayı yaşanabilir kılacak kudrete sahiptir.	2,4821	2,9355	0,148
Doğa, modern sanayi toplumunun yol açtığı tüm olumsuzlukları bertaraf edecek kadar güçlü bir dengeye sahiptir.	3,0536	3,7097	0,024
Ekolojik kriz çok fazla abartılmaktadır.	3,3036	4,2581	0,000
İnsanoğlu doğayı kontrol etme hakkına sahiptir.	2,9643	3,0968	0,629
İnsan düşüncesi ve zekasıyla doğanın tüm inceliklerini öğrenerek onu istediği gibi kontrol altına alabilecektir.	2,8571	2,7097	0,586

İnsanlar, kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptir, yargısına birinci sınıfların ve dördüncü sınıfların verdiği cevapların ortalaması sırasıyla 3,75 ve 3,74 olarak bulunmuştur. Bu yargı konusunda her iki sınıfın da hemen hemen aynı yönde düşündükleri söylenebilir. Yüzdelik dilimlerine bakıldığında *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* şeklinde belirtenlerin oranı % 25,3 iken *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* şeklinde işaretleyenlerin oranı ise 67,8 olarak tespit edilmiştir.

İnsan, aklı ve teknoloji sayesinde her durumda dünyayı yaşanabilir kılacak kudrete sahiptir, yargısını her iki sınıf da insan merkezli yaklaşıma daha yakın bir şekilde işaretlemiştir. Birinci sınıflarda 2,48 dördüncü sınıflarda ise 2,93 ortalama tespit edilmiştir. Bu yargının yüzde değerleri ise, *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı %58,6; *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı ise %35,8'dir. Verilerden de anlaşıldığı üzere, akıl ve akılcılığa olan inanç oransal olarak ağırlığını sürdürmektedir. İnsanın akıl yetisine sahip olması, insan merkezli yaklaşımların en önemli dayanaklarından birisidir. Bu dayanak etkisini bugün de güçlü bir şekilde sürdürmektedir. Akılcılık Batı'da Aydınlanma dönemi ile birlikte önceki dönemin dogmatik inançlarına karşı tepkisel bir değer olarak doğmuş ve giderek her şeyin üstünde kabul görmeye başlamıştır. "Bilim insanı özgür kılar özdeyişi" Aydınlanma Dönemi'nde bilime ve ilerlemeye verilen önemin tipik bir ifadesidir (Kılıç, 2008: 96). Descartes, insanın bilimsel ve teknik alanda ilerlerken, kendisi dışında kalan doğaya karşı alacağı tavrın sadece eşya çerçevesinde olması gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre, insan dışında kalan varlıkların ne ruhu ne de aklı vardır, bu nedenle onların eşyadan ya da makeden bir farkı yoktur. Bugün insanın çevresindeki diğer canlılara eşyadan farklı

davranmamasının temelinde bu anlayışın bütün dünyayı etkilemesinin yattığı söylenebilir (Ünder, 1989: 43).

İnsan düşüncesi ve zekâsıyla doğanın tüm inceliklerini öğrenerek onu istediği gibi kontrol altına alabilecektir, yargısına verilen cevapların birinci ve dördüncü sınıfların ortalaması sırasıyla 2,85 ve 2,70'tir. Bu soruyla elde edilen cevaplar, öğrencilerin insanı, doğanın bir parçası mı, yoksa onu doğanın üstünde bir güç olarak görüp görmediğinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. İnsanın yeteneklerini kullanarak dünyayı kontrol altına alabileceğini kabul edenlerin oranı % 54 ve bunu kabul etmeyenlerin oranı ise %40,2'de kalmıştır. İnsanın bilimsel gelişmelerle doğayı kontrol altına alma düşüncesi bilimsel alanda ortaya çıkan gelişmelerin bir sonucu olduğu söylenebilir. Galileo ve Newton, bugünkü evren anlayışımızın oluşmasına önemli katkı sağlamışlardır. Bacon'un bilime bakışı, insanın doğa üzerinde egemenliğini kurması yönündedir (Ertürk, 2009: 58; Ünder 1996: 39). Hıristiyanlık-Yahudilik gibi tek Tanrılı dinler de insanın doğaya egemen olmasını teşvik etmektedir. Bu görüşlerin her iki sınıf öğrencileri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu söylenebilir. Öğrencilerin önemli bir kısmında insanın zekâsıyla her sorunu çözebileceğine olan inanç güçlü bir şekilde bulunmaktadır.

İnsan merkezli yaklaşımlar içinde yer alan, **doğa modern sanayi toplumunun yol açtığı tüm olumsuzlukları bertaraf edecek kadar güçlü bir dengeye sahiptir**, yargısının ortalama değeri birinci sınıflarda 3,05 ve dördüncü sınıflarda 3,70'tir. Ortalama değerler arasındaki fark sınıflar arasında bir farklılaşmanın olduğuna işaret etmektedir. Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere, sınıflar arasında anlamlı bir fark vardır. Bu soruya verilen cevapların yüzdelik dilimi incelendiğinde, birinci sınıfta *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı % 41,1 iken bu oran dördüncü sınıflarda %25,8'dir. Birinci sınıflarda çekimser kalanların oranı %12,5 iken dördüncü sınıflarda bu oran %6,5'e düşmektedir. Diğer yandan *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı, birinci sınıfta % 46,4 ve dördüncü sınıfta % 67,8'dir. Bu yargı, birinci sınıfların dördüncü sınıflara göre, modern toplumda ortaya çıkan bozulmalara karşı doğanın bunları bertaraf edebileceğine olan inançlarının daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Ekolojik kriz fazla abartılmaktadır, yargısına birinci ve dördüncü sınıfların verdikleri cevapların ortalaması sırasıyla 3,30 ve 4,25 şeklindedir. Dördüncü sınıflarda bunun abartı olmadığına inananların sayısının fazla olması dikkat çekicidir. Veriler incelendiğinde sınıflar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Yüzdelik dilimleri incelendiğinde, ekolojik krizi abartılı bulanların oranı birinci sınıfta % 30,4 dördüncü sınıflarda sadece % 3,2'dir. Bu konuda çekimser kalanların oranı birinci sınıflarda % 19,6, dördüncü sınıflarda 3,2'dir. Diğer yandan ekolojik krizi abartılı bulmadıklarını belirtenlerin oranı birinci sınıflarda % 50'de kalırken dördüncü sınıflarda % 93,5'e kadar yükselmiştir. Bu veriler ekolojik bir krizin varlığı konusunda birinci sınıfların henüz tereddütte olduğunu göstermektedir. Dördüncü sınıflarda bu tereddütün olmadığı söylenebilir.

5.3. Demografik Özellikler ve Çevreci Davranış

Öğrencilerin demografik özellikleri ile insan merkezli ya da çevre merkezli tutum ve davranışları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bunun için cinsiyet, yaşanan yer, anne-babanın mesleği, eğitim durumu ve gelir arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için ANOVA analizi kullanılmıştır. Yapılan analizlerde demografik özelliklerle çevreci tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Bu konuda yapılan çeşitli çalışmalarda da genel olarak benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Özdemir (Özdemir vd., 2004: 117-127) ve arkadaşlarının tıp fakültesinde okuyan öğrenciler üzerine yaptığı çevresel duyarlılıkları ve davranışları konusunda yapılan çalışma; yine Kuzey Kıbrıs'ta benzer bir şekilde yapılan bir başka araştırma (Akış, 2000: 14). demografik

özelliklerle çevreci tutum ve davranışlar arasında her hangi anlamlı fark olmadığını göstermektedir.

Niğde Üniversitesi Kamu Yönetimi'nde okuyan öğrenciler arasında her hangi bir farklılaşma olmamasının nedeni, öğrencilerin sosyolojik açıdan benzerlik göstermesi olabilir. *Yaşanılan yer ve gelir* gibi değişkenlere bakıldığında öğrencilerin bir birine benzer koşullarda yaşadıkları söylenebilir.

Yapılan alan araştırmalarında demografik özellikler ile çevre bilinci arasında anlamlı bir ilişkinin olmamasını çalışmaların dar bir çevrede yapılmasından kaynaklanabileceğini ileri sürenler de bulunmaktadır (Tuna, 2007: 150).

Tablo 3: Ankete Katılanların Demografik Dağılımı

Demografik özellikler		F	%	Demografik özellikler		F	%
Cinsiyet	Bayan	40	46	İkamet	İl ve ilçe	73	83,9
	Erkek	47	54		Köy ve kasaba	14	16,1
Yaş	18 ve altı	12	13,8	Babanın Mesleği	Memur	12	13,8
	19-20	37	42,5		Çiftçi	13	14,9
	21-22	27	31,0		İşçi	20	23,0
	23 ve üstü	11	12,6		Serbest çalışan	9	10,3
Babanın Eğitimi	Okur-yazar değil	5	5,7		Esnaf	15	17,2
	İlkokul	40	46,0	Emekli	18	20,7	
	Ortaokul	15	17,2	Annenin Mesleği	İşçi	1	1,1
	Lise	18	20,7		Ev Kadını	85	97,7
	Üniversite ve üstü	9	10,3		Emekli	1	1,1
Annenin Eğitimi	Okur-yazar değil	13	14,9	Gelir	500 ve altı	12	13,8
	İlkokul	47	54,0		501-1000	42	48,3
	Ortaokul	17	19,5		1001-1500	24	27,6
	Lise	10	11,5		1501-2000	5	5,7
	Üniversite ve üstü	0	0		2001 ve üstü	4	4,6

Yapılan araştırmada çevre merkezli ve insan merkezli yaklaşımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark oluşmamasına karşın ayrıntılı bir inceleme yapıldığında kimi yargılarda farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Daha

önceki yapılan araştırmalarında demografik özellikler içerisinde cinsiyetle çevreci yaklaşım arasında birbirinden farklı sonuçlar bulunmuştur (Tuna, 2007: 141-181). Bu araştırmada sadece *hayvanlar ve bitkiler en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir* sorusuna verilen cevapta cinsiyetler arasında farklılaşma tespit edilmiştir. Likert değeri bayanlarda 4,82 iken erkeklerde 4,29'da kalmaktadır. P değeri 0,004 olduğundan dolayı aralarında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Ancak cinsiyetle diğer yargılar arasında her hangi bir anlamlı fark tespit edilememiştir.

Tablo 4: Baba Mesleğinin Yargılara Etkisi

Yargı	Meslekler	N	Ortalama
Doğa, modern sanayi toplumunun yol açtığı tüm olumsuzlukları bertaraf edecek kadar güçlü bir dengeye sahiptir	Memur	12	3,6667
	Çiftçi	13	3,8462
	İşçi	20	3,4500
	S. Çalışıyor	9	3,8889
	Emekli	18	2,6111
	Esnaf	15	2,7333
	Toplam	87	3,2874

Demografik özelliklerle yargılar arasında farklılaşmanın ortaya çıktığı bir diğer yargı, *doğa, modern sanayi toplumunun yol açtığı tüm olumsuzlukları bertaraf edecek kadar güçlü bir dengeye sahiptir*, yargısıdır. Öğrencilerin babalarının meslekleri ile doğayı algılamaları açısından bir fark olup olmadığını belirlemek için, tablo 4'te de görüldüğü üzere, ortalamaları belirlenmiştir. Yapılan ANOVA testinde $p=0,017 < 0,05$ 'ten küçük olması, anlamlı bir fark olduğuna işaret etmektedir. Babası **çiftçi ve serbest çalışan** öğrenciler 3,8 ortalama ile söz konusu yargıya en uzak olanlardır. Buna karşılık **emekli ve esnaf** çocukları 2,6 ortalama ile bu yargıya en çok katılanlardır. Çiftçi çocuklarının daha çok doğa ile iç içe yaşaması, buna karşılık esnaf ve emekli çocuklarının ise genelde kent kökenli olması ve bu nedenle kısmen doğadan uzak yaşamaları, bu farklılaşmaya neden olabilir.

6.ÖĞRENCİLERİN ÇEVRECİ DAVRANIŞLARI

Her iki sınıfta bulunan öğrencilerin çevre merkezli anlayışa yakın olması çevrenin korunması açısından olumlu bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Ancak öğrencilerin bu duygu ve düşüncelerini günlük yaşamda uygulayabilmeleri çevre bilincinin gelişmesi açısından son derece önemlidir. Çevreci tutum ve davranışların artması öğrencilerin bu konuda bugüne kadar almış oldukları derslerin etkinliği ve yeterliliği konusunda da daha kolay fikir edinilmesini sağlayacaktır. Bu kabullerden hareketle birinci ve dördüncü sınıflar arasında çevreye karşı tutum ve davranışlarda her hangi bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için, tablo 5'te de görüldüğü üzere, 15 adet soru sorulmuştur. Sorulara verilen cevapların yüzdeleri çıkarılarak sınıflar arasında karşılaştırma yapılmıştır. Üçlü bir ölçek oluşturularak yapılan analizde birinci sınıfların ortalama değeri 1,84 ve dördüncü sınıflarınki ise 1,89 bulunmuştur. Yapılan t-testinde de $p=0,419$ bulunması sınıflar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Diğer yandan demografik özelliklerle söz konusu soruların ayrıntılı incelemesinde de davranışlar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Çevreci Davranışları

Davranışlar	Evet (%)		Bazen(%)		Hayır (%)	
	<i>1. Sınıf</i>	4. Sınıf	<i>1. Sınıf</i>	4. Sınıf	<i>1. Sınıf</i>	4. Sınıf
Kısa mesafelere araç kullanmak yerine yürüyüşü tercih ederim.	<u>82.1</u>	71	<u>17.9</u>	22.6	<u>0</u>	6.5
Odada birden fazla lamba yanıyorsa söndürürüm.	<u>82.1</u>	90.3	<u>14.3</u>	6.5	<u>3.6</u>	3.2
Evde flüoresan lambalar kullanım/ Anneme-babama bu yönde telkinde bulunurum.	<u>53.6</u>	74.2	<u>28.6</u>	6.5	<u>17.9</u>	19.4
Bekleme(stand-by) durumundaki cihazları kapatırım/Anneme-babama bu yönde telkinde bulunurum	<u>57.1</u>	80.6	<u>35.7</u>	16.1	<u>7.1</u>	3.2
Atık pilleri çöpe atmak yerine biriktirim ve toplama merkezlerine iletirim.	<u>10.7</u>	9.7	<u>30.4</u>	19.4	<u>58.9</u>	71
Alışveriş yaparken ürünlerde çevreye ilişkin etiketlere dikkat ederim.	<u>23.2</u>	12.9	<u>39.3</u>	48.4	<u>37.5</u>	38.7
Her türlü suyu tasarruflu kullanmaya özen gösteririm.	<u>75</u>	67.7	<u>23.2</u>	25.8	<u>1.8</u>	6.5
Evdeki çöpleri cam, kağıt, yağ, plastik olarak ayrı ayrı paketlerim /Anneme-babama bu yönde telkinde bulundum.	<u>17.9</u>	6.5	<u>35.7</u>	9.7	<u>46.4</u>	83.9
Doğa, çevre konulu belgeselleri izlemekten hoşlanırım	<u>50</u>	32.3	<u>30.4</u>	58.1	<u>19.6</u>	9.7
Çevre ile ilgili derneklere maddi ve manevi destekte bulunurum.	<u>14.3</u>	3.2	<u>37.5</u>	25.8	<u>48.2</u>	71
Siyasi parti tercihi yaparken ya da seçimlerde oy kullanırken partilerin çevreye yaklaşımlarını dikkate alırım.	<u>32.1</u>	25.8	<u>32.1</u>	22.8	<u>35.7</u>	51.6
Yabancı ülkelerde ortaya çıkan çevre sorunlarıyla da ilgilenirim	<u>33.9</u>	38.7	<u>28.6</u>	45.2	<u>37.5</u>	16.1
Nesli tükenmekte olan türlerin kurtarılmasına maddi olarak katkıda bulunabilirim	<u>14.3</u>	16.1	<u>28.6</u>	22.6	<u>57.1</u>	61.3
Arkadaşlarımızla çevre sorunları hakkında sık sık konuşuruz	<u>14.3</u>	35.5	<u>53.6</u>	41.9	<u>32.1</u>	22.6

Öğrencilerin yaşadıkları yerde ne kadar tasarruflu davrandıklarını belirleyen bir diğer soru, aydınlatmada fazla kullanılan lambaları söndürüp söndürmedikleri ile ilgilidir. Birinci sınıf öğrencilerinin %82.1 ve dördüncü sınıf öğrencilerinin %90.3'ü söndürdüklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin çevreci davranışlarını gösteren tablo 5 incelendiğinde evde flüoresan lamba kullananların ya da kullanılması yönünde annesini ve

babasını uyarıların oranı, birinci sınıflarda %53.6 iken dördüncü sınıflarda %74.2'dir. Yine enerjinin tasarruflu kullanılması yönünde sorulan bekleme konumundaki cihazları kapatırım diyenlerin oranı da birinci sınıfta %57.1 iken dördüncü sınıflarda bu oran %80.6'dır. Enerji tasarrufu konusunda 4. Sınıf öğrencilerinin daha hassas davrandıkları anlaşılmaktadır.

Bugün yaşadığımız çevre sorunlarına yol açan en önemli neden, insanların yüksek yaşam standardına ulaşma ve bunu koruma isteğidir. Gelişmiş ülkelerde bireysel otomobil kullanımı son derece yaygın olup gelişmekte olan ülkeler de onları izlemektedir. Oysa çevrenin korunabilmesi için bu tür yaşam standartlarını değiştirmemiz (Kösters, 2004: 253) ve doğal kaynakları kullanırken tasarruf yapmamız gerekecektir.. Örneğin topluma taşıma yerine bireysel araçların kullanılması, iklim değişikliği, küresel ısınma, akciğer hastalıklarına yol açma, trafik sıkışıklığı gibi ciddi sorunlara yol açmasına karşın, bireysel otomobillerin kullanımı artmaya devam etmektedir.

Öğrencilerin çevre bilinci kazandığının bir işareti olarak kabul edilebilecek diğer bir davranış da çöplerin kaynağında ayrıştırılmasıdır. Bunun için atık pilleri çöpe atmamak, cam, kâğıt ve benzeri çöpleri ayrı poşetlemek iyi bir çevresel duyarlılık göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu düşünceden hareketle öğrencilerin pilleri diğer çöplerden ayrı olarak toplayıp toplamadıkları sorulduğunda, sadece birinci sınıfların %10.7'si ve dördüncü sınıfların ise %9.7'si pilleri topladıklarını belirtmişlerdir. Evdeki çöplerin ayrı ayrı paketlenmesinde birinci sınıfların %17,9 dördüncü sınıfların %6,5 olumlu cevap vermiştir.

Pillerin toplanması konusunda hem Türkiye hem de Niğde genelinde yeterli bir bilinç oluşturulamadığı ve bu konuda gerek resmi kuruluşların gerekse sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yetersiz kaldığı söylenebilir. Niğde'de pilleri toplayan ya da kaynağında ayrıştırılanların bunu kolayca ulaştırabileceği yerlerin sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan belediyenin çöpleri kaynağında ayrıştırma konusunda her hangi bir çabası olmadığı, çöpleri klasik usulle taşıdığını belirtmek gerekir. Öğrencilerin bu tür tutum ve davranışlarının ortaya çıkması için yerel şartların olgunlaşmadığı görülmektedir.

Çevre bilinçlenmesi olarak kabul edilebilecek bir diğer gelişme ise, bireylerin çevreci derneklere kaydolması, onların eylemlerine destek vermesi ve olanakları ölçüsünde parasal açıdan bağışta bulunmasıdır. Bu düşünceden hareketle, öğrencilere çevre ile ilgili derneklere maddi ya da manevi destekte bulunup bulunmadıkları sorulduğunda, birinci sınıflardan % 14.3'ü, dördüncü sınıflardan ise sadece %3.2'si olumlu yanıt vermiştir. Maddi açıdan desteğin az olması, öğrencilerin gelirlerinin düşük olmasını akla getirmektedir. Çevre konusunda yerel ölçekte adını duyuran fazla derneğin olmadığı; Genç Doğa, Ana Doğa, İç Anadolu Kuraklıkla Mücadele ve Ekolojik Yaşam Derneği gibi çevreyle ilgili derneklerin ise son birkaç yılda kurulduğu; üstelik bu derneklerin fazla aktif olmadığını belirtmek gerekir.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarına yurttaşların yeterli ilgiyi göstermedikleri ve toplumsal alanda taban kazanmakta zorlandıkları da bilinen bir gerçektir. Oysa demokratik toplumlarda sivil toplum kuruluşlarının gücü oranında demokrasinin geliştiği belirlenmiştir. Devletin sivil toplum örgütlerine bakış açısı da bireylerin üyeliklerini doğrudan etkilemektedir.

Öğrencilerin siyasi partilere yakınlıklarında ya da seçimlerde oy kullanırken partilerin çevre konusunda eğilimlerini dikkate alıp almadıkları sorulduğunda, birinci sınıfların %32,1'i ve dördüncü sınıfların %25.8'i dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Dikkate almayanların oranı ise sırasıyla %35.7 ve %51.6'dır. Bu durum öğrencilerin seçimlerde oy vermede çevre dışında başka unsurları daha çok gözettiğini göstermektedir. Henüz ekonomik olarak bağımsız davranamayan öğrencilerin kendilerince daha öncelikli sorunlar

olduğu düşünülebilir. Diğer yandan birinci sınıflarda bu oranın yüksek olması onların daha romantik bir çevreci anlayışa, dördüncü sınıfların da daha realist bir yaklaşıma sahip olduğunu düşündürmektedir.

Öğrencilerin yüksek kabul edilebilecek bir çevre bilincine sahip olmalarına karşın çeşitli nedenlerle bunu günlük yaşama aktaramadıkları anlaşılmaktadır. Bunun nedeni yaşanan yerin özelliği, belediyenin, merkezi yönetim kuruluşlarının yeterli donanım ve duyarlılığa sahip olmaması, çevre konusunda çalışan çeşitli sivil toplum örgütlerinin sayısının azlığı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Öğrencilerin çevre yaklaşımları değerlendirildiğinde birinci ve dördüncü sınıfların çevre merkezli yaklaşımlara daha yakın olduğu görülmektedir. Buna karşılık birinci sınıf öğrencilerinin dördüncü sınıf öğrencilerine göre daha insan merkezli tutum ve davranış sergiledikleri söylenebilir. Her iki sınıftaki öğrencilerin çevre merkezli yaklaşıma yakın durduğu belirlenmişse de bunu uygulamaya aktarmada sorunlar yaşamakta oldukları görülmüştür. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin çevreciliği henüz “romantik çevrecilik” anlayışından kurtulup entelektüel bir çevre bilincine ulaşmış değildir.

Öğrencilerin çevre merkezli tutum ve davranışlarında sınıflar arasında anlamlı bir fark tespit edilememesine karşın insan merkezli yaklaşım açısından anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Dördüncü sınıfların insan merkezli yaklaşımlara daha uzak durduğu belirlenmiştir. Çevre dersleri alan öğrencilerin, insan merkezli yaklaşıma bakış açısında birinci sınıflara göre anlamlı bir değişme yaşamakta oldukları söylenebilir. Bu sonuç, eğitimle çevreci tutum ve davranışlar arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunan çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Örneğin, Yücel ve arkadaşlarının Adana il merkezinde yaptığı çalışma, çevre dersi alanların almayanlara göre daha duyarlı olduğunu ortaya koymuştur (Yücel vd., 2006: 222).

Çevre sorunları aslında sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal politikalarla iç içe geçmiş sorunlardır. Çoğu zaman bunları tek başlarına tanımlamak anlamlı olmayacaktır. Bu nedenle sorunu bütüncül bir yaklaşımla ele almadığımız sürece, soruna çözüm bulma şansımız da azalmaktadır. Eğitim, çevre sorunun çözümünün ancak bir yönünü temsil etmektedir. Diğer yandan mevcut ekonomik düzenin bizzat kendisi, yurttaşların ekonomik sorunları, tüketim kültürü gibi unsurlar, yurttaşların çevreye yaklaşımını olumsuz yönde etkilemekte ve bu konuda atılan adımların etkisini azaltmaktadır. Örneğin işsizlik gibi ekonomik sorunların yoğun olduğu bölgedeki kişilerin, çevrenin korunması konusunda alınacak kararlara daha temkinli yaklaştığı bilinmektedir. Çevrenin korunması için alınacak önlemler nedeniyle bireylerin çevrenin korunmasıyla ekonomik gelişme arasında sıkışması önlenmelidir. Ancak her halükarda toplumun refah beklentisinin doğanın kapasitesi ile sınırlı olduğu da bireylere bir şekilde anlatılmalıdır (Akış, 2000: 11; Tuna 2006: 38).

Çevre sorunlarının çözümü konusunda eğitimin son derece önemli bir yeri bulunmakla birlikte, sorunun çözümü için bireylerin, sivil toplum örgütlerinin ve kamu kurumlarının ortak hareket etmesi gerekir. Bunlar içerisinde belediyelere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Her şeyden önce, başta belediyeler olmak üzere, diğer kamu kurumlarının bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirmeye teşvik edecek şekilde örgütlenmesi gerekir. Bireylerde çevre bilinci oluşturulması, sadece okulda örgün eğitimle olmamalı, aksine hayat bir okuldur gerçeği ile bireylerin tüm yaşam alanını kapsamalıdır. Bunun için çevrenin korunması düşüncesini bireylerde sürekli canlı tutacak yol ve yöntemler izlenmelidir.

KAYNAKÇA

- AKIŞ, Sevgin (2000), “Kuzey Kıbrıs’ta Çevre Bilinci”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S:1, s7-17.
- DES JARDINS, Joseph R. (2006), **Çevre Etiği**, (Çev.: Ruşen Keleş), İmge Yayınları, Ankara.
- DİNÇER, Meral (1996), **Çevre Gönüllü Kuruluşları**, TÇV Yayınları, Ankara.
- ERTÜRK, Hasan (2009), **Çevre Bilimleri**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- GERAY, Cevat (1997), “Çevre İçin Eğitim”, **İnsan, Çevre Toplum**, İmge Yayınları, Ankara, s.323-342.
- IŞILDAR, Gamze Yücel (2008), “Meslek Yüksek Okulları Boyutunda “Çevre Eğitimi”nin Çevreci Yaklaşımlar ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Güz, 6(4), s.759-778.
- KILIÇ, Selim (2008), **Çevre Etiği**, Orion Kitapevi, Ankara.
- KIŞLALIOĞLU, Mine; Berkes, Niyazi (2001), **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KÖSTERS, Winfried (2004), **Umweltpolitik**, Olzog Verlag, München.
- MİLLİYET Gazetesi, 23 Ocak 2011.
- ÖZDEMİR, Oya; Yıldız, Ayşe; Ocaktan, Esin; Sarışen, Özlem (2004), “Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları”, **A.Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası**, C:57, S:3, s.117-127.
- PORITT, Jonathon (1989), **Yeşil Politika**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SCHAUB, Raphael (1997): **Gewalt als Strategie und Aktiontaktik sozialer Bewegungen**, http://socio.ch/movpar/t_rschaub1.htm, 22.11.2012.
- ŞAHİN, Nevin F.; Cerrah, Lale; Saka, Arzu; Şahin, Bülent (2004), Yüksek Öğretimde Öğrenci Merkezli Çevre Eğitimi Dersine Yönelik Bir Uygulama, **GÜ. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c: 24, S:3, s.113-128.
- TÇV (2001), **Ansiklopedik Çevre Sözlüğü**, TÇV Yayınları, Ankara.
- TEZBAŞARAN, A. Ata (2008), **Likert Tipi Ölçek Hazırlama**, 3. sürüm e-kitap.
- TUNA, Muammer (2006), **Türkiye’de Çevrecilik**, Nobel Yayınları, Ankara.
- TUNA, Muammer (2007), “Türkiye’de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 10(2), s.141-181.
- TURGUT, Nükhet (2001), **Çevre Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ÜNAL, Sevil; Dımışkı, Ebru (1999), “Unesco-Nep Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi”, **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 16-17, s.142-154.
- ÜNDER, Hasan (1989), **Çevre Felsefesi**, Doruk Yayınları, Ankara.
- YAYLI, Hasan ve Berk, Zübeyde (2009), “Çevre Sorunları Dersinin Çevre Koruma Bilinci Oluşturma Düzeyinin Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma: Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Örneği”, **Süleyman Demirel**

Üniversitesi I. Uluslararası Davraz Kongresi,

<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma17.pdf>, 27.11.2009

- YILMAZ; Ayhan; Morgil, İnci; Aktuğ, Pınar; Göbekli, İsmail (2002), “Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler”, **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22, s.156-162.
- YÜCEL Işıldar, Gamze (2008), “Meslek Yüksek Okulları Boyutunda “Çevre Eğitimi”nin Çevreci Yaklaşımlar ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Güz, 6(4), s.759-778.
- YÜCEL, Muzaffer; Altunkasa, Faruk; Güçray, Sonay; Uslu Cengiz; Say Nuriye Peker (2006), “Adana’da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması”, **Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 19(2), s.217-228.